

UDK 371.3::3/5

Primljeno: 31. 03. 2019.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Vanesa Delalić

KREATIVNOST U NASTAVI MOJE OKOLINE

Škola treba biti mjesto na kojem se potiče i razvija kreativnost učenika, ali i učitelja. Kako bi se potaknula kreativnost učenika i učitelja, škola mora biti mjesto iskustvenog učenja i aktivnog sticanja znanja. U njoj ne smiju vladati prisila i strah. Nastava ne bi smjela sputavati prirodnu znatiželju učenika već treba dopustiti i poticati učenike da razmišljaju na drugačiji način. Kroz nastavu učitelj treba koristiti aktivne nastavne metode, oblike partnerske i istraživačke nastave, otkrivanje i propitivanje prirodne okoline, fleksibilne programe te izvorno učenje i eksperimentiranje. Sve nastavne predmet moguće je osmisлити na kreativan način. Nastavnik je taj koji treba pronaći način koji najviše odgovara specifičnostima te interesima i potrebama određenoga razreda. Osim klasične nastave važne su i vannastavne aktivnosti u kojima je učenik potpuno slobodan i u kojima do izražaja dolaze njegova samostalnost i želja za stvaranjem. Međutim, najbolji se rezultati postižu skladnim povezivanjem vannastavnih i nastavnih aktivnosti. Zadatak škole je da kod učenika razvije navike i sposobnosti koje će mu pomoći da savlada bilo koji budući izazov i pronađe bolje rješenje problema. Zbog različitih područja koja su ujedinjena u sadržaju predmeta Moja okolina pružaju se iznimne mogućnosti za poticanje učeničke kreativnosti. Nastavu Moje okoline trebalo bi usmjeriti prema iskustvenom učenju kojim bi se učenicima olakšalo usvajanje sadržaja.

Ključne riječi: kreativnost; kreativni nastavnik; kreativne tehnike u nastavi Moje okoline; poticanje kreativnosti kod učenika.

UVOD

Pristupi kreativnosti vremenom su se mijenjali, počevši od 19. stoljeća kada se kreativne pojedince smatralo genijima, a kreativnost se smatrala osobinom karakterističnom samo za rijetjke, do većeg znanstvenog usmjerenja pojmu i povezivanja kreativnosti s divergentnim mišljenjem. Znanstvena istraživanja kreativnosti su se počela sustavno razvijati od 1950. godine predavanjem američkog psihologa J. P. Guilforda pod nazivom „Creativity“ na Pennsylvania State Collegeu (Arar i Rački 2003; Makel i Plucker 2008). Danas se postepeno napušta shvatanje kreativnosti kao osobine odabranih pojedinaca i kreativnost se sve više poima kao opći ljudski potencijal (Vranjković 2010) Dva su najčešća značenja koja se pridaju kreativnosti: (a) kreativnost kao stvaralaštvo, odnosno stvaranje novih i originalnih proizvoda u područjima ljudske djelatnosti i (b) kreativnost kao osobina ili skup osobina koje će omogućiti, potaknuti, izazvati kreativni produkt (Čudina-Obradović 1991). Prvo značenje pojma kreativnosti orijentirano je na produkciju novih i za društvo vrijednih produkata, dok se u drugom značenju kreativnosti razumijeva kao potencijal za kreativno stvaranje koji je moguće ostvariti u okolini koja će ga potaknuti. Iako postoji velik broj različitih definicija kreativnosti većina stručnjaka u tome području slaže se u jednom, a to je da su kreativne ideje nove i vrijedne (Sternberg 1992; Torrance 1993; Sternberg 1996; Runco 1997; Sternberg 1999, 2003; Jalongo, 2003; Makel i Plucker 2008). Naime, kreativnost nije samo osmišljavanje novih ideja (Sternberg 1999), uz originalnost ideje važno je i da je ona vrijedna za društvo ili pojedinca, ali i da je prepoznata kao takva. Važnu ulogu u ocjeni i procjeni kreativnosti ima društvo. Pojam kreativnosti usko je povezan i s pojmom inovacije, a posrednik između ta dva pojma je znanje: „Kreativnost se temelji na analizi postojećeg znanja i korištenju svih dostupnih informacija. Inovator koji ne zna ništa o tome što su izumili drugi mora uvijek iznova ‘otkrivati toplu vodu’. Zato vrijedi jednostavno pravilo: inovacijaje informacija“ (Srića 2003: 31). Pojam inovacije donekle je sličan pojmu kreativnosti, no ne i istovjetan. Kreativnost je „sposobnost proizvodnje novih ideja neovisno o njihovoj eventualnoj primjenjivosti“, a inventivnost je „sposobnost transformacije novih ideja u (korisne) proizvode ili usluge“ (Srića 2003: 43). U ovom kontekstu kreativnosti možemo pristupiti kao prvoj fazi inovacijskog procesa (Baer 2012). Uspješnost inovacije i uopće realizacija kreativne ideje ovise o sredstvima u području istraživanja, vještinama inovacijskog menadžmenta i motivaciji, kako pojedinca tako i tima ljudi koji zajedno surađuju (Amabile 2012). Možemo zaključiti da je kreativnost preduvjet inventivnosti, a

inovacije su rezultat primijenjene kreativnosti. Ipak ne vodi svaka kreativnost ka inovaciji.

POTICANJE KREATIVNOSTI U NASTAVI MOJE OKOLINE

U suvremenoj školi nastavni predmet Moja okolina čini temelj razvijanju učeničkih sposobnosti koje su preduvjet za otkrivanje isprepletenosti i zakonitosti pojava i procesa u prirodi i društvu u kojemu čovjek živi. Cilj nastave Moje okoline je doživjeti i osvijestiti složenost, raznolikost i međusobnu povezanost svih činilaca koji djeluju u čovjekovom prirodnom i društvenom okruženju, razvijati pravilan odnos prema ljudima i događajima i otvoreno prihvatati različite stavove i mišljenja te poticati znatiželju za otkrivanje pojava u prirodi. Iz navedenog možemo zaključiti da je određivanje ciljeva logičan početak procesa poučavanja. Ciljevi poučavanja omogućuju nastavniku da:

- odabere odgovarajuću metodu poučavanja
- lakše evaluira ishode učenja
- potakne učenike na ulaganje napora za postizanje ciljeva, ako ih o ciljevima obavijesti.

Ciljevi i zadaci nastave predstavljaju određene namjere i pomake u učenju i obrazovanju, odnosno pomake u razvoju učenika koji se odvijaju u nastavnom procesu. Da bi nastavnici odabrali tehniku kojom će poticati kreativnost u nastavi Moje okoline neophodno je da prije svega postave jasne ciljeve i zadatke nastave. U nastavku teksta navest ćemo neke od njih:

- da učenici usvoje temeljna znanja potrebna za razumijevanje pojava i zakonitosti u svojoj okolini
- da kod učenika razvije sposobnost promatranja i uočavanja odnosa među promatranim pojavama,
- da se kod učenika razvije potreba i smisao za samostalan rad, odgovornost, urednost, preciznost, tačnost,
- da učenici uoče važnost međusobne saradnje
- da omogući svjesno i aktivno usvajanje znanja o životu i radu u školi, porodičnom domu, prirodnim uvjetima i radu ljudi u svom zavičaju i okolini
- da se razvija zanimanje za spoznavanje zakonitosti o prirodi i društvu
- da uputi na povezanost žive i nežive prirode, ulogu i značaj ljudskog roda u unapređenju prirode i društvenih odnosa

- da sistematski utiče na razvoj fizičkih i psihičkih sposobnosti: promatranja, opisivanja, zaključivanja
- da omogući upoznavanje prirodnih ljepota i historijskih znamenitosti, spomenika, baštine i da kod učenika razvija sposobnost snalaženja u prostoru i vremenu
- da odgaja učenike za ličnu i opću higijenu
- da osposobljava učenike kao aktivne sudionike u prometu i razvija kulturu ponašanja u sredstvima javnog saobraćaja
- da upozna učenike s načelima ekologije
- da učestvovanjem u organiziranom radu u školi, porodičnom domu i društvenoj sredini učesnici usvajaju radne navike, moralne norme ponašanja, da razvija kulturu življenja i rada.

Primjenom različitih nastavnih strategija učitelj razvija interes za nastavne sadržaje, prilagođava sadržaje različitim stilovima učenja učenika, razvija individualne interese koji kod djece potiču želju za inicijativom (Ja hoću!) i utvrđuju osjećaj vlastite vrijednosti. Na taj se način povećava motivacija učenika za sadržaje nastavnoga predmeta. Istraživanja su potvrdila da učenici koji imaju razvijene strategije učenja postižu bolji školski uspjeh (Rijavec i sur. 1999) i da će, vjerovatno, imati motivaciju za učenjem tijekom čitavoga života (Corno i Kanfer 1993; Rijavec 1999). Suvremeni pristup poučavanju u nastavi Moje okoline u nižim razredima osnovne škole uključuje primjenu različitih strategija poučavanja usmjerenih na učenika. Poticanje motivacije prvi je korak u postizanju obrazovnih i odgojnih ciljeva za sadržaje Moje okoline. “Da biste u učeniku postigli stanje motivacije, probudite im znatiželju, ponudite im izazovne aktivnosti i stvorite očekivanja ili čak zbrku. Kada je učenik motiviran, spreman je primiti podatke ili informacije koje će, kada se povežu s drugim relevantnim asocijacijama, stvoriti značenje i oblikovati ono što se zove učenje” (Jensen 2003:192). Kreativnost u nastavi Moje okoline zahtijeva drugačiji odnos prema učeniku, oblikovanju nastavnog sata, metodama koje će se koristiti kao i materijal, vrednovanje i samovrednovanje učeničkih aktivnosti.

Smatra se da za razvoj kreativnosti posebno značenje ima pozitivna razredna klima, a veliko se značenje pridaje i dječjoj igri. Kreativni proces definira se kao nastajanje novog proizvoda, pri čemu motivacija ima velikog udjela. Kreativnost je osposobljavanje učenika da produciraju što veći broj ideja, usmjerava ih da obične stvari gledaju na nov način, da traže i pronalaze nove funkcije, stvari i pojave, da rješavaju problemske zadatke na različite načine, da spontano mijenjaju usmjerenost

mišljenja u toku rješavanja problema, da kombiniraju date informacije na različite načine, da inventivno reduciraju podatke i preformuliraju zadatke i da uključuju objekte u nove veze i otkrivaju njegov novi sadržaj.

Ljudi su najčešće kreativni u određenim područjima, dok u drugima ne iskazuju tu osobinu (Sternberg 1999). Zbog toga je važno omogućiti učenicima da otkriju svoju kreativnost njenim poticanjem u svim nastavnim predmetima. Imajući u vidu različite individualne potrebe učenika i njihovo središnje mjesto u nastavnom procesu savremeni pedagoški pristupi podržavaju ideju prilagodljivosti nastave. Kreativnost se treba poticati kroz sve nastavne predmete jer svako dijete zaslužuje da se kreativno razvija zbog čega bi nastava svih predmeta u određenoj mjeri trebala biti usmjerena k poticanju kreativnosti, a nastavnici bi trebali biti osobe koje će poticati kreativno mišljenje i izražavanje. Problem se javlja ukoliko nastavnici nisu imali priliku tokom vlastitog školovanja razvijati kreativnost te nisu prepoznali njezinu važnost. Poticanjem kritičkoga mišljenja i kreativnosti kod učenika bilo bi im olakšano razumijevanje važnosti određenoga znanja za budući život, sami bi shvatili zbog čega je važno učiti određene sadržaje te kada će im biti korisni. Kod djece ne trebamo očekivati neke revolucionarne kreativne zamisli. U ovom periodu ne treba u procjeni kreativnosti gledati njen utjecaj i vrijednost za širi društveni kontekst, već za to dijete. Zadaća učitelja je prepoznati potencijalnu kreativnost svakog učenika i poticati je jer odgojno-obrazovni proces trebao bi učenicima omogućiti sredstva za razvijanje kreativnih potencijala.

Kada je riječ o poticanju kreativnosti u nastavi važno je istaknuti na koje načine je to moguće postići, kakva okolina je pogodna za njen razvoj, koje vještine treba posjedovati nastavnik te koje kompetencije treba razvijati kod učenika. Runco ističe da okolina koja pozitivno utječe na poticanje kreativnosti ima sljedeća obilježja: slobodu, autonomiju, uzore, izvore, ohrabrenja, nesklonost kritikama, isticanje vrijednosti inovacija i nenaglašavanje pogrešaka. U okviru odgojno-obrazovnih ustanova zadaća učitelja i nastavnika je stvarati prostor za kreativno izražavanje, poticati učenike na takvo izražavanje te na uvažavanje drugih i njihovih zamisli (Robinson i Kakela 2006). U savremenom odgojno-obrazovnom sustavu uloga učitelja nije više samo poučavanje već i suradnja s učenicima (Somolanji i Bognar 2008.; Bognar i Kragulj 2009), objašnjavanje važnih informacija učenicima, razjašnjavanje razlika između činjenica i osobnog mišljenja te pomoć pri identifikiranju nekog problema (Koludrović i Reić Ercegovac 2010). Kada je riječ o nastavnikovoj ulozi u poticanju kreativnosti važno je razlikovati dva pojma: kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost. Kreativno poučavanje odnosi se na kreativne

pristupe u radu, kako bi učenje bilo zanimljivije i sadržaji bliži učenicima, dok se poučavanje za kreativnost odnosi na poučavanje usmjereno razvoju kreativnog mišljenja i ponašanja kod učenika. Jedan od najpoznatijih modela pri poučavanju i razvoju kreativnosti razvio je Torrance to je tzv. inkubacijski model poučavanja koji se sastoji od tri etape:

- povećavanje očekivanja i motivacije
- produblјivanje očekivanja
- pomicanje prema van, tj. nastavljanje dalje.

Prva etapa je kreiranje želje za znanjem, istraživanjem, poticanje kreativnosti, mašte, motiviranje i davanje smisla onome što se radi. U drugoj etapi ulazi se ispod površine, dublje se spoznaju nove informacije, uključena su sva osjetila, pronalaze se problemi i iskušavaju rješenja. Treća etapa služi istinskom poticanju kreativnosti, kreativno se promišlja i izvan okruženja za učenje, nove informacije i vještine uključuju se u svakodnevni život. Praktična primjena kreativnih ideja veoma je važna za učenika, to ga uči kako kreativno razmišljati i upotreblјavati kreativne zamisli i izvan školskog okruženja, da vidi korisnost u kreativnosti. Zbog toga će vrlo vjerovatno i prenijeti, tj. upotreblјavati svoje kreativne sposobnosti i u svakodnevnom životu, što je jedan od važnijih ciljeva kreativnoga pristupa u nastavi. Učitelji bi pri organizaciji nastave trebali brinuti o sljedećem: osigurati slobodnu komunikaciju između učitelja i učenika te između učenika međusobno, ne potcjenjivati ideje učenika, poticati i ohrabriti učenike na stvaranje drugačijih rješenja, nagrađivati kreativni pristup i izbjegavati sve ono što kod učenika stvara strah od neuspjeha (Vranjković 2010).

Sternberg (1999) daje sljedeće savjete nastavnicima za poticanje razvoja uspješne inteligencije, a time i kreativnosti: nastavnici bi umjesto da sami formuliraju probleme trebali poticati učenike da ih oni postavljaju, potom da i odgovaraju na njih. Kada govorimo o načinima poticanja kreativnosti u nastavi značajno je znati šta o tome misle učitelji i nastavnici i koja su njihova iskustva. U istraživanju Souze Fleith (2000) učitelji su kao strategije za poticanje kreativnosti isticali: rad u grupama, slobodno vrijeme, aktivnosti koje nisu ograničene, imaju otvoren kraj, kreativno pisanje, crtanje, oluja ideja, fleksibilne upute i nestrukturirano vrijeme. Vrsaljko i Ivon (2009) navode modele nastave i nastavne oblike koji su usmjereni na poticanje kreativnosti: problemska, projektna i istraživačka nastava, suradnički oblici učenja, rad u grupama i rad u paru. Svim navedenim nastavnim oblicima i modelima nastave zajedničko je preusmjeravanje uloge učitelja, koji postaje organizator, poticatelj i

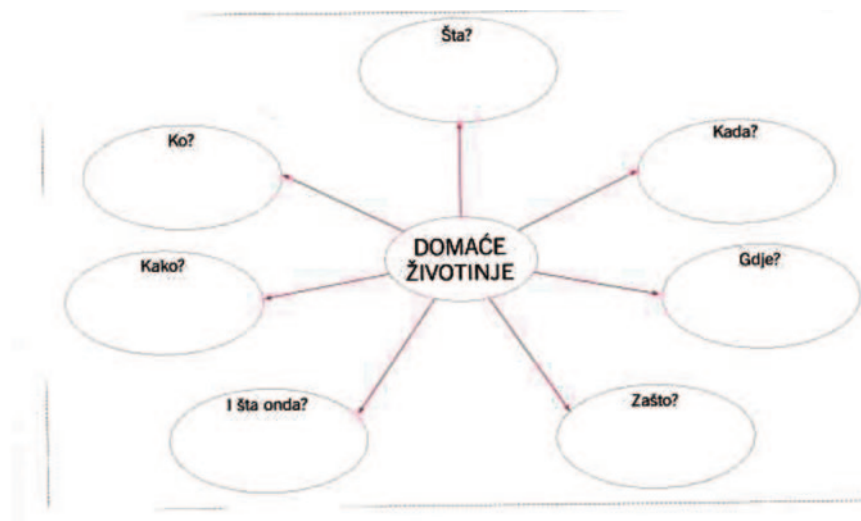
voditelj, a učenici postaju istraživači, samostalno i uz međusobnu suradnju uče i dolaze do novih saznanja. Ovim oblicima rada bliske su i kreativne radionice čije su glavne odlike: interdisciplinarni, konstruktivni pristup, nastavnik ima ulogu voditelja, usmjerenost je na zadovoljavanju potreba i osobitosti sve djece i razvoju kreativnog načina mišljenja, a tokom rada lakše se otkrivaju potencijalno darovita djeca s kojima se može još i dodatno raditi u područjima za koja su pokazali osobit talent (Pejić i sur. 2007).

TEHNIKE I METODE ZA POTICANJE KREATIVNOSTI U NASTAVI MOJE OKOLINE

Kreativnost u nastavi Moje okoline može biti zastupljena u velikoj mjeri zbog sadržaja koje ona p(r)oučava i različitih načina kojima te sadržaje možemo približiti učenicima. Za poticanje kreativnosti u nastavi Moje okoline važne su kreativne tehnike. U našim uvjetima stoji konstatacija Dryden i Vos (2001) kako je zapanjujuća činjenica to što se kreativne tehnike ne poučavaju u većini škola, premda su one na više načina naš ključ za budućnost. Svrha motivacijskih tehnika u nastavi je što brže i učinkovitije učenje novih pojmova, godina, imena i događaja. One motiviraju učenike na učenje gradiva, dok se nastavnici njima koriste kako bi povećali ili smanjili zahtjevnost nastavnog sadržaja. Budući da djeca najbolje uče kroz igru, motivacijske tehnike omogućuju efikasnije učenje. Korisne su motivacijske tehnike u nastavi: ispunjaljke, križaljke, skrivalice, asocijacije, kvizovi i mentalne (kognitivne) mape.

Tehnika mreža

Učenici će dobiti tekst sa zadatkom da ga pročitaju, a zatim popune mrežu odgovarajući na pitanja - KADA? ŠTA? KO? GDJE? ZAŠTO? KAKVO?

Tehnika izlalne kartice

Učenici imaju zadatak da na karticu za bilješke napišu najvažnije ideje - saznanja koja su naučili na času i jedno pitanje koje ih interesuje u vezi sa nastavnom jedinicom o kojoj se govorilo. Ukoliko učenici nemaju pitanja mogu napisati neki svoj komentar na čas.

Tehnika kockarenje

Učenici rade u malim grupama. Dobijaju radne listove sa zadacima da popune mrežu (tehnika kockarenje - opiši, uporedi poveži, raščlani, primjeni, za i protiv). Po završetku vođa grupe izvještava o urađenom. S obzirom na to da su po dvije grupe radile isti zadatak uporedo i izvještavaju i porede ono što su napisale.

Ovu tehniku primijenili smo u realizaciji nastavne jedinice Kulturne i javne ustanove, III razred.

KULTURNE USTANOVE

OPIŠI. Šta spada u kulturne ustanove?		
UPOREDI. Koja je razlika između kina i pozorišta?	POVEŽI. Šta im je zajedničko?	RAŠČLANI. Kakve se predstave prikazuju u pozorištu, kakvi filmovi mogu biti, kakvi su filmovi bili nekada a kakvi danas?
PRIMIJENI. Zašto ljudi odlaze u pozorišta i kina? Koje predstave i filmove vole djeca?		
ZA/PROTIV. Smatrate li da trebamo posjećivati kulturne ustanove i zašto?		

JAVNE USTANOVE

OPIŠI. Šta spada u javne ustanove?		
UPOREDI. Kako su ljudi nekada raznosili poštu, a kako to danas rade? Kako su se ljudi nekada liječili, a kako danas?	POVEŽI. Šta im je zajedničko?	RAŠČLANI. Čemu služe zdravstvene ustanove, pošta, banka, vodovod i kanalizacija?
PRIMIJENI. Kako vi, kao djeca, možete koristiti usluge banke?		
ZA/PROTIV. Kako se trebamo ponašati u nekoj javnoj ustanovi? Kako se, po vašem mišljenju, uposlenici javnih ustanova trebaju ponašati prema ljudima koji trebaju njihovu uslugu?		

Lutka u nastavi

Nastavnik može lutku koristiti na početku nastave kako bi privukao pažnju učenika, zainteresovao ih za temu. Lutka ima neku čarobnu moć da privlači pozornost. Ako je u učionici galama i ako je popustila pažnja kad se podigne lutka nastaje tišina i svi gledaju u lutku. Lutka stvara atmosferu koja poziva na kreativnu igru. Ozbiljna lica naviknuta na dosadu u nastavi odjednom se ozare i počinje jedna nova situacija uspješnog učenja. U nastavi je potrebno predvidjeti nekoliko događanja koja predstavljaju osvježene i bitnu promjenu pristupa. Lutka je idealno sredstvo za to. Lutka pruža mogućnost kvalitetnijeg i raznovrsnijeg rada s djecom, može postati središte za psihološko fokusiranje djece, potiče i razvija maštu, kreativnost i komunikaciju, te omogućava lakše rješavanje problema u određenim odgojno-obrazovnim situacijama.

Tehnika šest šešira

Tehniku šest šešira osmislio je Edward de Bono, a predstavlja jednostavan i djelotvoran postupak koji potiče suradnju, povećava kreativnost, produktivnost i inovativnost. Radi se o tome da se podijeli mišljenje na šest različitih načina koji su metaforički prikazani sa šeširima (promjenom šešira mijenjamo naš način mišljenja): bijelim šeširom su informacije koje imamo ili nam nedostaju, crvenim šeširom iskazujemo našu intuiciju i osjećaje, zeleni šešir je kreativni šešir i on je namijenjen planiranju i stvaranju novih ideja, pod žutim šeširom nastojimo pronaći sve ono što je pozitivno u rješenjima koja predlažemo, dok nas crni šešir upozorava na rizike i na moguće nedostatke naših odluka. I na kraju, plavi šešir koji je namijenjen razmatranju samog procesa mišljenja, služi za utvrđivanje problema, planiranje rasprave, razmatranje učinjenog na kraju aktivnosti.

Primjer strategije Šest šešira za I razred

Bijeli šešir

Učiteljica stavlja na glavu bijeli šešir. Sa učenicima razgovara kako su poslovi podijeljeni u njihovim porodicama. Šta radi najčešće mama, šta otac, šta rade oni, njihov brat ili sestra? Na ovaj način prikupit ćemo informacije kako su poslovi podijeljeni u drugim porodicama.

Crni šešir

Učiteljica stavlja na glavu crni šešir. Pita učenike šta se sve loše može desiti u porodici ako nastave ovako da se ponašaju.

Zeleni šešir

Imaju zadatak da razgovaraju o tome koje kućne poslove mogu obavljati djeca. Ponudit će rješenja nekom od učenika kako da riješi svoj problem.

Crveni šešir

Učenici ispred sebe imaju sličice na kojima je prikazano druženje u porodici. Učenici imaju zadatak da razgovaraju o tome šta radi porodica na svakoj slici. Kako se osjećaju dok se zajedno druže?

Žuti šešir

Učenici dobijaju sličice na kojima su prikazana djeca koja obavljaju kućne poslove. Trebaju razgovarati o tome zašto je važno da oni ovo rade.

Plavi šešir

Učenici dobijaju slike na kojima su prikazani poslovi koje obavljaju članovi porodice. Učenici imaju zadatak da opišu šta sve rade članovi ove porodice. Ko obavlja koje poslove i da oboje sličice

Tehnika umne karte

Tony Buzan osmislio je ovu tehniku u kojoj se prezentiraju ideje, bilješke, informacije pomoću razgranatog crteža. Umne karte se prave na sljedeći način: na sredini lista papira napisati kraći naslov središnje teme. Za svaki naslov nacrtati novu granu koja izlazi iz središnje teme i napisati šta predstavlja. Iz svake grane je moguće nacrtati onoliko novih grana koliko smatramo potrebnim za pojam koji razrađujemo. Crtati i zapisivati brzo, bez zaustavljanja, prosuđivanja, jer to su aktivnosti koje ometaju stvaranje umnih karti. Za svaku granu možemo odabrati neki simbol i obojiti, tekst možemo istaknuti različitom veličinom, oblikom i bojom slova. Ostaviti dovoljno prostora za naknadno dodavanje novih elemenata. Umnim kartama učenici prikazuju razne teme po svom izboru, ali ih najčešće koristimo za sistematizaciju nastavnih sadržaja iz Moje okoline. Primjer je nastavna jedinica Biljke i zima:

BILJKE I ZIMA

Vaš zadatak je da razgovarate o tome na koji način se mijenja život biljaka u zimsko vrijeme. Opišite razliku između načina života biljaka u jesen i zimu.

Ova pitanja će vam pomoći da lakše dođete do zaključaka.

- 1. Opišite šta se dešava sa biljkama koje žive u voćnjacima tokom jeseni a šta dolaskom zime.**
- 2. Opišite šta se dešava na njivama u jesen a šta u zimu. Šta ljudi u jesen siju na njivama? Šta se dešava sa tim biljkama tokom zime? Šta ih štiti od smrzavanja?**
- 3. Šta se dešava sa drvećem u jesen a šta u zimu?**

ZADATAK RIJEŠITE POMOĆU MAPE UMA.

Tehnika provokacija

Najviše mašte i rasprava kod učenika pobuđuje tehnika provokacija. Ova tehnika zahtijeva lateralno mišljenje, mišljenje koje istražuje različite i često neobične mogućnosti, a ne samo jednu mogućnost. Podrazumijeva poticanje sudionika na razmišljanje izvan okvira, na rješavanje problema na neuobičajen način. Učenici često nastavljaju iznositi ideje i argumente i nakon nastave. Primjer provokacija: *Šta će se desiti ako kiša pada bez prestanka, Možemo bez fabrika, Od sutra svaka kuća ima plastenik.*

Tehnika insert

Ova tehnika podrazumijeva da učenici čitaju tekst sa obilježavanjem i sortiranjem podataka u tabelu. Učenici su npr. imali zadatak da individualno pročitaju tekst iz udžbenika koji govori o čulima. Tokom čitanja popunjavaju tabelu tako što upisuju tekst u odgovarajuće kolone. Prije početka rada potrebno je učenicima objasniti šta znače oznake iznad kolona:

- ✓ ono što već znam
- + nova informacija
- informacija je suprotna od onoga što ste znali
- ? informacija vam nije jasna ili želite da saznate nešto više o tome.

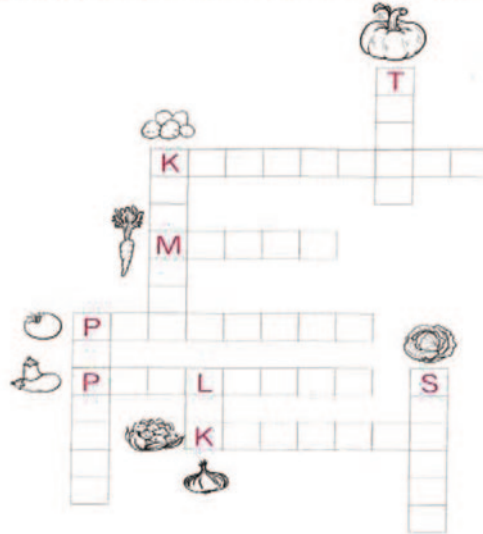
Tehnika kooperativno učenje - slagalica

Ovu tehniku smo primjenili u realizaciji nastavne jedinice Ljudsko tijelo - unutrašnji organi, IV razred. Učenici su raspoređeni u šest grupa. Na stolu se nalazi kutija sa sličicama. Svaki učenik iz kutije izvlači jednu sličicu. Učenici se ponovo grupišu prema izvučenim sličicama. Učenicima je potrebno objasniti da će danas biti ljekari - specijalisti za određeni ljudski organ. Zadatak je da individualno u grupi pročitaju tekst, a zatim zajedno odgovore na postavljena pitanja. Po završetku, svaki učenik se vraća u svoju matičnu grupu i upoznaje ostale članova sa onim što je naučio.

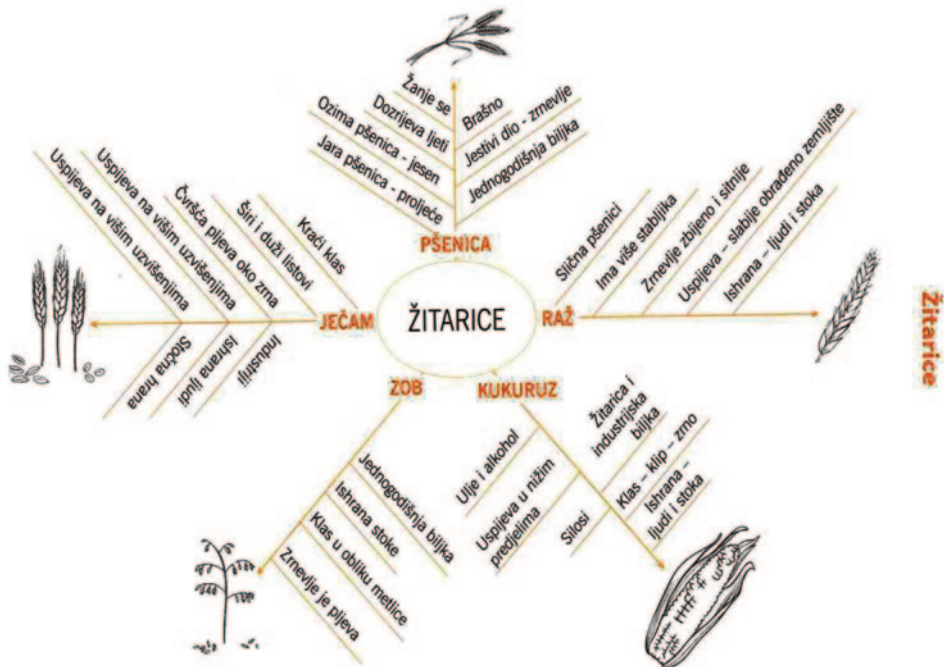
<p>I grupa</p> <ol style="list-style-type: none">1. Koji organ se nalazi u glavi?2. Nabrojte neke organe koji se nalaze u trupu?3. Šta to još ima važnu ulogu za ljudsko tijelo?4. Nabrojte sisteme koji se nalaze u ljudskom organizmu.
<p>II grupa</p> <ol style="list-style-type: none">1. Šta je srce?2. Gdje se nalazi?3. Koja je funkcija i šta je zadatak krvi?4. Kojem sistemu pripada srce?
<p>III grupa</p> <ol style="list-style-type: none">1. Zašto služe pluća?2. Gdje se nalaze i od čega su sastavljena?3. Kako pluća rade?4. Gdje se prenosi kisik koji udahnemo zajedno sa zrakom u našim plućima?5. Kojem sistemu pripadaju pluća?
<p>IV grupa</p> <ol style="list-style-type: none">1. U koje organe spadaju bubrezi?2. Zašto za njih kažemo da su filteri? Gdje ste još čuli za ovu riječ?3. Kojem sistemu pripadaju bubrezi?
<p>V grupa</p> <ol style="list-style-type: none">1. Koji su to organi za varenje?2. Gdje se vrši varenje hrane?3. Kroz koje organe hrana putuje iz želuca i gdje ona na kraju završava?4. Kojem sistemu pripada želudac?
<p>VI grupa</p> <ol style="list-style-type: none">1. Gdje je smješten mozak?2. Koji sistem čine zajedno mozak i kičmena moždina?

Ispunjaljke i križaljke korisne su za usvajanje određenih pojmova, posebno novih termina. Nastavnici mogu kroz križaljku postići to da učenici na osnovu postojećeg znanja dođu do rješenja koje označava neki novi pojam. Također, moguće je da nastavnici opišu određen pojam bez da kažu njegov naziv, a učenici trebaju reći o kojem je pojmu riječ.

Učenici rješavaju slikovnu križaljku. Trebaju u odgovarajuća polja upisati nazive povrća.
 Po završetku dopunjavaju rečenicu: VRT JE ŽIVOTNA ZAJEDNICA POVRĆA.

Kognitivne mape korisne su za slikoviti prikazi određenog nastavnog sadržaja odnosno, bitnih pojmova i događaja koji učenicima služi kao podsjetnik.

Kvizovi mogu biti različiti, ovisno želi li nastavnik uključiti sve učenike ili samo pojedine. Tako može osmisliti kviz gdje će se natjecati svi učenici, skupine ili samo pojedini učenici. Mogu se napraviti kao televizijski kvizovi da budu zanimljivi i aktualni. Uz kvizove, često se koriste i zagonetke, rebusi, kratki zvučni zapisi (muzika različitih država, govori i razgovori te narodne pjesme) te igre vješala. Igre vješala nešto su poput kola sreće, odnosno, učeniku se može reći da smisli određeni pojam iz određene nastavne jedinice te pomoću crtica označi koliko riječ ima slova, a drugi se učenici javljaju i pogađaju slova, dok učenik koji je smislio pojam crta nekakvu karikaturu, odnosno, dijelove za svaki netočan odgovor. Učenicima je ova igra zanimljiva, jer se zaista igraju, a ujedno razmišljaju i ponavljaju o onome što ih se na nastavi poučavalo. Mogu se koristiti i skice, karikature, crtanje, mimika, pantomima, različita odjeća i predmeti, modeli, lutke, različite igre (lov na blago, ždrijeb), anegdote, metafore i citati.

Pored navedenih tehnika navest ćemo i ekološke radionice kao vrlo djelotvoran vid poticanja kreativnosti kroz nastavne sadržaje iz *Moje okoline*, a koje je Omerović (2012) detaljno opisao, predlažući i neke od mogućih tema radionica:

Zbrinjavanje organskog otpada - kako napraviti svoj komposter

Tlo - sastav, uloga, zagađivanje, zaštita

Biološka raznovrsnost riječnih dolina

Buka - kako se zaštititi od buke

Klimatske promjene

Reci plastičnim vrećicama ne.

MOTIVACIJSKE TEHNIKE OPUŠTANJA

Zanimljive su motivacijske tehnike namijenjene opuštanju i odmoru učenika. To mogu biti tehnike opuštanja uz muziku, vježbe disanja, uz pokrete ili posebne tehnike meditacije. Navedene tehnike mogu se koristiti na početku sata (kako bi se učenici primirili i pripremili za nastavni sat) ili prije izvršavanja zadataka. Iako nije uobičajena praksa koristiti muziku u nastavi (često se percipira kao obaveza muzičke kulture), ona može pomoći u stvaranju pozitivne klime u učionici, doprinijeti raspoloženju učenika, smanjiti pritisak i slično. Glazba se može koristiti pri čitanju ili slušanju tekstova, pri ocjenjivanju, kao pozadina pri obrađivanju novih nastavnih sadržaja. Određena muzika može se koristiti samo za ponavljanje, a neka druga vrsta za aktivno sudjelovanje učenika.

Škola u prirodi također predstavlja izvor poticanja kreativnosti kod učenika na drugačiji način. Naime, kroz zajednički rad, praćenje, bilježenje onoga što vide i istražuju “veoma su poželjne i didaktičke igre, igre uloga, dramatizacija, svečanosti. “Iznenadjenja šumske stazice”, “Jedan dan iz života mladih putnika”, “Kod vode, u vodi i na vodi” (Omerović 2019: 84). Učitelje treba što više osposobljavati za korištenje navedenih tehnika. Poticanje kreativnosti treba biti jedan od osnovnih zadataka i orijentacija savremene škole. Time se povećava aktivnost učenika. Učenici i sami mogu implemetirati ove tehnike nakon nekog vremena jer je učiteljica vremenom učenicima omogućavala veću aktivnost u nastavnoj interakciji. Poticanjem dječije kreativnosti mi unapređujemo učenje u timu, upoznajemo i primjenjujemo nove tehnike i potičemo djecu da sami osmisle vlastite nove tehnike.

KRATIVNI UČITELJI

Učitelj je osnovni pokretač kreativnosti svojih učenika. On će to najprije postići dobro organiziranom nastavom. Kreativni učitelji su oni koji stvaraju takve odgojne situacije u kojima će učenici potpuno slobodno razvijati svoje potencijale i koji znaju kako s puno takta valja usmjeravati te procese razvoja. (Balažević 2010). Kreativni učitelj u svome radu neprekidno pronalazi nove metode i načine rada. Kreativni nastavnik traga za novim informacijama korigirajući svoj rad i razvijajući kreativne sposobnosti učenika. U primjeni metodičkih i drugih inovacija unosi nove elemente koje samostalno bira (stvara). Takav učitelj prvenstveno ima razvijenu pedagošku i organizacijsku funkciju, pokretač je kreativnih aktivnosti učenika, ne pridržava se ustaljenih formi rada, nego svojim znanjem, umijećem i stalnim stručnim usavršavanjem razvija kreativnost. Uvijek teži k boljem, otkriva nove mogućnosti u vlastitoj pedagoškoj praksi. Neprestano eksperimentira, što prenosi i na svoje učenike.

Alice Miel (1968) kreativnog učitelja opisuje na slijedeći način:

- to je osoba koja posjeduje primarnu sliku koja vodi njegovo djelovanje i mišljenje
- osoba koja prihvaća samu sebe čvrsto, tačno i realistički, te iskoristi svoj puni potencijal
- osoba koja je svjesna drugih ljudi, osjetljiva prema njima i reagira na ljude, ideje i događaje
- osoba koja posjeduje osjećaj nesigurnosti u neizvjesnost, koja tolerira dvosmislenost
- osoba koja je učenik

Kreativnost učitelja uzima se kao glavna pretpostavka za izgradnju kreativnog učenika a mora se shvatiti i kao jedna od osnova istraživačkog rada. Učiteljeva kreativnost, kao i kreativnost svake osobe, podložna je mnogim utjecajima koji su u školskim uvjetima još i izraženiji. Međuljudski odnosi s kolegama, učenicima, roditeljima, uvjeti rada, plaća i ostali ekstrinzični motivatori utječu u manjoj ili većoj mjeri na motivaciju u pozitivnom ili negativnom smislu ovisno o hijerarhiji vrijednosti svakog učitelja, ali najvažnija je intrinzična motivacija, ona koja dolazi iz samog pojedinca usljed zadovoljstva učiteljskim pozivom, zadovoljstva radom s učenicima. Dodatna edukacija i usavršavanje utječu na kreativnost učitelja pružajući praktična rješenja razvijanja kreativnog rada kroz razne oblike, metode, iskustva i dr. Potrebno je ipak osvrnuti se na potrebe i posebnosti učitelja. Kao mogućnost kvalitetnijeg razvoja javlja se ideja zajednice učenja koja omogućuje veću interakciju i kvalitetniju komunikaciju ne samo učitelja, učenika i stručnih suradnika, nego i šire zajednice koja prvenstveno uključuje roditelje.

KREATIVNI UČENICI

Iz suvremene nastave i suvremene škole izlaze učenici koji nisu više jednostrano inteligentni, dobro prilagođeni i oslobođeni problema, već kreativni, kritični i sposobni rješavati probleme. Uspješna kreativna nastava u konačnici unapređuje društvo i poboljšava kvalitetu života. Kreativni učenik više će doći do izražaja ukoliko je osposobljen za samostalno istraživanje, korištenje različitih izvora znanja, ako brzo uočava problemske situacije, kreira kreativne hipoteze, koji vlada metodama, tehnikama efikasnog učenja. Kreativnost učenika samo se razlikuje u području i stupnju kreativnosti. Kreativni učenik je istrajan, fleksibilan, tolerantan, osjetljiv na probleme i sposoban rješavati konflikte, spreman razvijati se i mijenjati. Vjeruje u svoju snagu, ima visoki stupanj kontrole, nezavisan je u prosuđivanju i otvoren prema novim iskustvima. Kreativni učenik ima razvijen osjećaj za humor, lako se oduševi, originalan je, hrabar i energičan.

OGRANIČENJA KREATIVNOSTI

Koliko je važno isticati ono pozitivno za razvoj kreativnosti, isto toliko je važno govoriti i o onome što sputava kreativnost kako bismo postali svjesni da neke naše aktivnosti i postupci imaju i taj predznak. Runco (1997) naglašava da kreativnost sputavaju: manjak poštovanja za originalnost, ograničavanje, manjak autonomije i

izvora, neprikladne norme, negativne povratne informacije, nedostatak vremena, natjecanje i nerealistična očekivanja. Slično navodi i Von Oech (1986 prema Annarella 1999), koji kao negativno za razvoj kreativnosti ističe: fokusiranje na jedan ispravan odgovor, naglašavanje logike i analitičnosti, strogo poštivanje pravila, stav da je griješiti pogrešno, igra se smatra neozbiljnom i nedopuštenom, nepovezivanje s drugim područjima, ismijavanje učenika, izbjegavanje dvosmislenosti i ograđivanje od kreativnosti koje slijedi iz stava nastavnika da on sam nije kreativan. Somolanji i Bognar (2008) ističu da kreativnost, osim dosad navedenih ponašanja, sputavaju i ignoriranje učenikovih ideja, novih rješenja, autoritaran stav učitelja, naglasak na nastavnom programu, nedostatak vremena za učenike, prevelik broj učenika u razredu, neadekvatno razrađen nastavni plan i program itd. Sternberg (2012) kao negativno za poticanje kreativnosti navodi i da se testovima u školi uglavnom mjeri i ocjenjuje samo znanje jer je kreativnost teže ocijeniti. Kao prijedlog za dobar test koji bi provjeravao i kreativnost navodi esej, no i eseji često sputavaju kreativnost jer učitelji očekuju neke standardne odgovore i razmišljanja te oni koji na takav način napišu esej postižu bolje bodove i ocjene.

Iz navedenoga je jasno da je jedna od glavnih prepreka poticanju i razvoju kreativnosti stroga i formalna nastavna atmosfera. Ukoliko se učenik ne osjeća ugodno na nastavi i uopće ne dolazi u priliku izraziti se bez straha od podsmijavanja ili straha od pogrešnog odgovora ne možemo ni očekivati da će razviti kritičko mišljenje i kreativnost. Uz pretrpane programe, neadekvatne udžbenike, veliki broj učenika u odjeljenju, tradicionalan raspored sati, pojavljuju se i subjektivni faktori koji ograničavajuće djeluju na kreativnost: slaba motiviranost za kreativnost, učenje zapamćivanjem, a ne istraživanjem i samostalnim rasuđivanjem, nastavnik prihvaća učenikove reproduktivne odgovore i ne upućuje ih u produkciju većeg broja ideja, nastavnik i udžbenik postaju jedini izvor znanja, prilagođavanje nastave prosječnim učenicima, pa su oni najbolji, talentirani, i slabiji učenici redovito oštećeni, prevladavanje formalizma i jednostranosti u nastavi...

ZAKLJUČAK

U školskim uvjetima, a posebno u nastavi Moje okoline, moguće je poticati kreativnost (kreativno mišljenje). Učenici rado sudjeluju u korištenju novih tehnika što im pričinjava i zadovoljstvo. Ovim pristupom ne povećavamo samo kreativnost kod učenika već i aktivnost u nastavi i međusobnu suradnju. Poticanje kreativnosti zavisi od spremnosti učitelja u mijenjanju načina rada i spremnosti izlaska iz tradicionalnih okvira. Ukoliko je učitelj svjestan značaja razvoja kreativnosti kod učenika onda će je sigurno i razvijati. Na taj način pripremamo djecu za život i aktivno sudjelovanje u društvu. Smatra se da za razvoj kreativnosti posebnu važnost ima pozitivna razredna klima, a veliko se značenje pridaje i dječjoj igri. Kreativnost kao i svaka ljudska mogućnost može biti blokirana i velikim dijelom ovisi o učitelju da li će se i u kojoj mjeri ona razvijati. Učenici rado sudjeluju u novim postupcima, stvaraju originalne ideje koje u tradicionalnoj nastavi nisu dolazile do izražaja.

LITERATURA

1. Arar, Ljiljana, Željko Rački (2003), "Priroda kreativnosti", *Psihologijske teme*, 12 (1), str. 3-22.
2. Baer, Markus (2012.), "Putting Creativity to Work: The Implementation of Creative Ideas in Organizations", *Academy of Management Journal*, 55(5), str. 1102-1119.
3. Balažević, E. (2010), "Kreativnost u nastavi – Učitelji i organizacija kreativnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture", *Život i škola*, 56 (23), str. 181-184.
4. Bognar, Ladislav (2009), "Priča i lutka u sveučilišnoj nastavi", U: Zbornik *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*, Profil, Zagreb, str. 34-41.
5. Bognar, Ladislav (2011), "Kreativnost u nastavi", *Napredak*, 153(1), str. 9-20.
6. Bognar, Ladislav, Snježana Kragulj, S. (2009.) "Poticanje kreativnosti budućih učitelja na Učiteljskom fakultetu u Osijeku", Zbornik A TEHETSEGGON-DOZASTOL AZ ELETHOSSZIG TARTO TANULASIG, Szabadka, str. 177-210.
7. Bognar, Ladislav, Ida Somolanji (2008), "Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima", *Život i škola*, 54 (19) , str. 87-94.
8. Čandrlić, Jasminka (1988), *Kreativni učenici i nastavni proces*, Izdavački centar, Rijeka

9. Čudina-Obradović, Mira (1997), "U školi je dosadno, a može i drugačije". U: S. Halačev (ur.), *Dosadno mi je, što da radim: priručnik za razvijanje dječje kreativnosti*, Školska knjiga, Zagreb, str. 109-152.
10. Čudina-Obradović, Mira (1990), *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb
11. De Zan, Ivan (2001), *Metodika nastave prirode i društva*, Školska knjiga, Zagreb
12. Mlinarević, Vesnica, Vesna Gajger (2010), "Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja", *Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo: 2003.-2008.*, Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem, str. 43- 58.
13. Huzjak, Miroslav (2006), "Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu", *Odgojne znanosti*, 8 (1), str. 3-22
14. Ivančić, Gordana (2009), "Kreativni postupci u planiranju nastavnog procesa", U: K. Munk (ur.), *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*, Profil International, Zagreb, str. 199-212.
15. Jensen, Eric (2003) *Super nastava - nastavne strategije za kvalitetnu školu*, Educa, Zagreb
16. Koludrović, Morana, Ina Reić Ercegovac (2010), "Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi", *Odgojne znanosti*, 12(2), str. 427-439.
17. Makel, Matthew C., Jonathan A. Plucker (2008), "Creativity", U: Pfeiffer, S. I., ur. (2008), *Handbook of giftedness in children*, str. 247-270.
18. Martić, Maja, Branko Bognar (2009), "Poticanje stvaralaštva u razrednoj nastavi", U: K. Munk (ur.), *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*, Profil International, Zagreb, str. 179-189.
19. Matijević, Milan (2009), "Od reproduktivnog prema kreativnom učitelju". U: K. Munk (ur.), *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*, Profil International, Zagreb, str. 1-23.
20. Miel, Alice (1968), *Kreativnost u nastavi*, Svjetlost, Sarajevo
21. Omerović, Muhamed (2012), *Osnove ekološke pedagogije*, OFF- SET, Tuzla
22. Omerović, Muhamed, Mirsada Zukorlić (2019) *Škola u prirodi pedagoško-ekološke osnove*, OFF- SET, Tuzla
23. Previšić, Vlatko (2006), "Kreativan učitelj – kreativan učenik", U: M. Šagud (ur.), *Sedmi dani Mate Demarina – Prema suvremenoj školi*, Visoka učiteljska škola, Petrinja, str. 9-20.

24. Robinson, Carole F, Peter J. Kakela (2006), "Creating a Space to Learn: A Classroom of Fun, Interaction, and Trust", *College Teaching*, 54(1), str. 202-206.
25. Runco, Mark A. (2003), "Education for Creative Potential", *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(3), str. 316-324.
26. Runco, Mark A. (2004), "Creativity", *Annual Review of Psychology*, 55(1), str. 657-687.
27. Srića, Velimir (2003), *Kako postati pun ideja: menadžeri i kreativnost*, M.E.P. CONSULT, Zagreb:
28. Sternberg, Robert J. (2006), "The nature of creativity", *Creativity Research Journal*, 18(1), str. 87-98.
29. Sternberg, Robert J. (2012). "The Assessment of Creativity: An Investment-Based Approach", *Creativity Research Journal*, 24(1), str. 3-12.
30. Sternberg, Robert J., Todd I. Lubart (1996), "Investing in creativity", *American Psychologist*, 51(7), str. 677-688.
31. Torrance, Ellis P. (1993), "Understanding creativity: where to start?" *Psychological Inquiry*, 4(3), str. 232-234.
32. Vranjković, Ljiljana (2010) "Daroviti učenici", *Život i škola*, 24(56), str. 253-258.
33. Vrsaljko, Slavica, Katarina Ivon (2009), "Poticanje kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti", *Magistra Iaderina*, 4(4), str. 146-158.
34. Westby, Erik L., V. L. Dawson (1995), "Creativity: Asset or Burden in the Classroom?", *Creativity Research Journal*, 8(1), str. 1-10.

CREATIVITY IN “MY ENVIRONMENT“ (NATURE AND SOCIETY) CLASSES

Summary:

School should be a place where the creativity of students and teachers is encouraged and developed. In order to stimulate the creativity of students and teachers, schools must provide experiential learning and active learning. Thus, they cannot be governed by compulsion, fear and anti-pedagogy. Teaching should not undermine the student's natural curiosity, but should allow and encourage students to think in a different way. The teacher should use active teaching methods and partner and research teaching; he should encourage discovering and questioning the natural environment, implement flexible programs, and ensure original learning and experimenting . Each subject can be planned in a creative way. The teacher is the one who needs to find a way that best suits the specifics and the interests and needs of a particular class. In addition to classroom teaching, there are important extracurricular activities in which the student is completely free and expresses his / her autonomy and desire to create. However, the best results are achieved through a harmonious combination of extracurricular and teaching activities. The task of the school is to develop a set of habits and abilities that will help its students to overcome any future challenge and find better solutions to problems. Students must learn to use the acquired knowledge and experience in a new way. Since its syllabus is a combination of different areas of teaching, ‘My environment’ classes provide exceptional possibilities to encourage students’ creativity. These classes should, therefore, focus on experiential learning that will make it easier for students to adopt content.

Key words: creativity; creative teacher; creative techniques in My Environment classes; encouraging students’ creativity

Adresa autora

Authors’ address

Vanesa Delalić

Univerzitet u Zenici

Filozofski fakultet Zenica

mahovkicv@yahoo.com